

Prof. dr hab. Florian Lempa
Al. KEN 96/70
02-777 Warszawa

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
PANA MGR ADAMA DYTKOWSKIEGO

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgr Adama Dytkowskiego, pt. „Geneza i organizacja diecezji ełckiej w latach 1992-2012. Studium historyczno-prawne”, napisana pod kierunkiem wybitnego historyka struktur kościelnych Prof. dr hab. Wojciecha Guzewicza, jest dziełem dość obszernym, bo liczącym 332 strony. Ma charakter pionierski.

Należy podkreślić, że zapotrzebowanie na naukowe opracowanie dotyczące diecezji ełckiej istniało od dawna. Temat długo jednak pozostawał w sferze oczekiwań ze względu na wysoki stopień trudności. Wymagał bowiem pracy od podstaw. Dlatego z uznaniem należy spojrzeć na wykonaną przez Doktoranta kwerendę zdarzeń i dokumentów, ich rzetelne uporządkowanie i osadzenie w ramach historyczno-prawnych.

Rozprawa doktorska Pana mgr Adama Dytkowskiego ma klasyczny układ. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i zakończenia. Opatrzona została wykazem skrótów i pokaźną ilością tabel poglądowych oraz bogatą bibliografią obejmującą źródła i literaturę przedmiotu.

Wstęp dobrze wprowadza Czytelnika w nurt merytorycznych rozważań objętych tytułem rozprawy doktorskiej. Autor zaznacza w nim, iż problematyka pracy skupia się na powstaniu i rozwoju diecezji ełckiej w pierwszym dwudziestoleciu jej istnienia. Czasokres dwudziestu lat jest w moim przekonaniu dostatecznie długim okresem, by można było ukazać rozwój skomplikowanej struktury organizacyjnej, jaka jest każda diecezja. Ponadto Autor dokonuje oceny jej dokonań z perspektywy dziesięciu lat, co stwarza istotne gwarancje uzyskania obiektywnego spojrzenia na zaistniałe biegi zdarzeń, które nadały diecezji ełckiej jej obecny kształt.

Autor wyjaśnia w nim, że problematyka erekcji diecezji ełckiej jest ściśle powiązana z pontyfikatem Jana Pawła II oraz upadkiem komunizmu, które umożliwiły Kościołowi Katolickiemu w Polsce reorganizację jego struktur administracyjnych. Jego słusznym zdaniem rozpoczęte w 1989 roku przemiany ustrojowe w Polsce uutorowały drogę do usprawnienia działalności duszpasterskiej oraz dostosowania różnych instytucji kościelnych do współczesnych warunków.

Doktorant lojalnie wskazuje w omawianym wstępie na bezsprzeczne zasługi swojego mistrza, tj. Ks. Prof. dr hab. Wojciecha Guzewicza dla faktografii diecezji ełckiej, jednakże dopiero jego monografia daje kompleksowy obraz tego, jak powstawała i działała ona w pierwszym dwudziestoleciu swojego istnienia. Ze wstępu dowiadujemy się, że Doktorant w pozyskaniu niezbędnych materiałów źródłowych przeprowadził zmuśną i wieloletnią kwerendę w różnych archiwach kościelnych (Archiwum Kurii Diecezji w Ełku, Archiwum Diecezji Ełckiej, Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Ełckiej, Archiwum Caritas Diecezji Ełckiej oraz Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego Diecezji Ełckiej, Archiwum Konferencji Episkopatu Polski, Archiwum Metropolitalnym w Olsztynie) oraz archiwach państwowych znajdujących się na terenie diecezji ełckiej).

W dalszej części omawianego wstępu Doktorant prezentuje w sposób ogólny całokształt problematyki poruszanej w rozprawie. Zaznacza, że w rozdziale I zamierza

omówić uwarunkowania geopolityczne i religijne diecezji ełckiej; w rozdziale II strukturę organizacyjną podstawowych instytucji diecezji ełckiej; w rozdziale III podział administracyjny diecezji ełckiej i miejsc kultu Bożego; w rozdziale IV zagadnienie duchowieństwa diecezjalnego i zakonów w strukturach prawnych diecezji ełckiej; a w rozdziale V (końcowym) prawne formy specyficznej działalności i aktywności społeczno-religijnej w diecezji ełckiej. Zakończenie zawiera podsumowanie wielowątkowych badań.

We wstępie brakuje szerszego opisu metod badawczych, chociaż nie ulega wątpliwości, że dominującą w rozprawie metodą jest wskazana w podtytule rozprawy (studium historyczno- prawne) metoda historyczno-prawna.

Przechodząc do merytorycznej oceny przedstawionej w rozprawie problematyki, należy podkreślić, że Doktorant dokonał trafnego podziału materiału badawczego, dzięki czemu rozprawa jest bardzo przejrzysta.

Rozdział I, zatytułowany „Uwarunkowania geopolityczne i religijne diecezji ełckiej”, ukazuje szeroki kontekst geopolityczny i religijny, który zadecydował o erekcji i wyznaczeniu granic diecezji ełckiej. Bez tła geopolitycznego trudno byłoby zrozumieć genezę powstania tej diecezji. Czytelnik dowiadyuje się z niego także, jak wyglądały początki chrześcijaństwa na jej terenach oraz o strukturach organizacyjnych Kościoła Katolickiego istniejących na Suwalszczyźnie i Augustowczyźnie przed jej powstaniem. Rozdział ten zamyka analiza kanonicznych podstaw prawnych erekcji diecezji ełckiej oraz podstaw uzyskania przez nią osobowości prawnej według prawa polskiego.

Zbędny wydaje się w tym rozdziale p. 1.4. „Podsumowanie”, gdyż pojawia się przed p.2 i 3, a zamieszczone nim wnioski nie wymagały moim zdaniem takiego wyróżnienia, tym bardziej, że rozbija on całą strukturę rozdziału I. W przypadku ewentualnej publikacji niniejszej rozprawy – powinien zostać usunięty.

W rozdziale II Doktorant omawia skrupulatnie strukturę organizacyjną podstawowych instytucji diecezji ełckiej, a mianowicie w p. 1. kurię diecezjalną, w którym w zgodzie z definicją kurii diecezjalnej, podaną w kan. 469 KPK/1983, wyróżnia pion administracyjny i sądowy; Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku, utworzone po myśli przepisu kan.237 KPK/1983 oraz synod diecezjalny będący zgodnie z treścią kan.460 zebraniem wybranych kapłanów oraz innych wiernych Kościoła partykularnego, służącym dobru wspólnoty diecezjalnej i świadczącym pomoc biskupowi diecezjalnemu.

Doktorant dokonuje w nim charakterystyki kurii diecezjalnej w oparciu o przepisy powszechnego prawa kanonicznego, Regulamin Kurii Diecezji Ełckiej oraz postanowienia synodu diecezjalnego. Ustala kompetencje poszczególnych wydziałów i urzędów. Przedstawia fluktuację kadr i zmiany, jakie zaszły w jej strukturze na skutek zmieniających się warunków duszpasterskich.

Opis tak pionu administracyjnego, jak i sądowego jest bardzo wnikliwy. Daje rzetelny obraz ich struktury pod względem podmiotowym i kompetencyjnym.

W p. 2. Doktorant opisuje status prawny Wyższego Seminarium Duchownego w Ełku, erygowanego przez pierwszego biskupa ełckiego – Wojciecha Ziembę 16 kwietnia 1992 roku, jego kadre zarządzającą i pomocniczą, jak również poszczególne roczniki alumnów. Wskazuje na pozytywne afiliacji Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Ełckiej do Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, która nastąpiła 28 sierpnia 2000 roku.

Punkt 3 dotyczy pierwszego synodu diecezjalnego diecezji ełckiej, zwołanego dekretem biskupa diecezjalnego Wojciecha Ziembę 25 marca 1998 roku, działalności komisji synodalnych oraz realizacji jego postanowień, stanowiących dyrektywy duszpasterskie i partykularne kanoniczne normy prawne, wiążące wszystkich wiernych należących do tej diecezji z racji domicylu.

F. Ley

W p. 4 tego rozdziału Doktorant prezentuje instytucję kapituły katedralnej w Ełku i kapituł kolegiackich (sambijskiej w Gołdapi i sejneńsko - wigierskiej w Sejnach) – ich status prawny, obsadę personalną poszczególnych kanonii oraz formy udziału w życiu duszpasterskim wspólnoty diecezjalnej.

Powyższy rozdział wieńczy uwagi na temat umocowania rzeczonych instytucji diecezji ełckiej w polskim porządku prawnym, ujęte w p.5.

Rozdział III Autor poświęca zagadnieniu podziału administracyjnego diecezji ełckiej i miejsc kultu Bożego. Ich podział ma swoje uzasadnienie w przepisach kanonicznego prawa powszechnego. W zgodzie z nimi Doktorant wyróżnia podział całej diecezji na dekanaty i wchodzące w ich skład parafie. Ukazuje ich siatkę i ewolucję na przestrzeni minionych 20 lat. Wskazuje na rolę czynnika demograficznego, wymuszającego utrzymywanie kościołów i kaplic dojazdowych, obok kościołów parafialnych. Dobrze eksponuje rolę 9 sanktuariów maryjnych oraz 3 innych (Miłosierdzia Bożego, Św. Brunona i Krzyża św.) w ugruntowywaniu wiary katolickiej na jej ziemiach. Odrębny punkt 4. zawiera taksatywnie wyliczenie zabytków sakralnych, według stanu z 1986 roku wraz krótką charakterystyką i opis procesu kształtowania się budownictwa sakralnego, tj. kościołów i kaplic, w okresie przedwojennym i powojennym oraz adaptacji budynków kościelnych należących uprzednio do innych wspólnot religijnych. W końcowej części tego rozdziału Doktorant dość syntetycznie wyjaśnia podstawy prawne funkcjonowania wymienionych jednostek administracyjnych diecezji ełckiej i miejsc kultu Bożego w świetle ustawodawstwa polskiego.

W rozdziale tym zabrało moim zdaniem wyróżnienia cmentarzy jako obiektów kultu religijnego, a nie ulega najmniejszej wątpliwości, że takie na terenie diecezji ełckiej istnieją, bo przecież fideles mortales sunt. Nawet, gdyby wszystkie były cmentarzami komunalnymi, należało to zaznaczyć i podać powody, dla których władze diecezjalne nie dążyły do ich utworzenia. W rozprawie nie znajdujemy też odpowiedzi na pytanie, czy na terenie obecnej diecezji ełckiej są jakieś zabytkowe cmentarze.

Rozdział IV traktuje o duchowieństwie i zakonach w strukturach prawnych diecezji ełckiej, a dokładniej mówiąc o kapłanach (tj. biskupach i prezbiterach) i instytucjach życia konsekrowanego. Doktorant kreśli w nim sylwetki biskupów diecezjalnych i pomocniczych, jacy stali u steru diecezji do roku 2012, ich kanoniczne kompetencje oraz wkład w rozwój wspólnoty diecezjalnej. Ustala, że liczba prezbiterów w diecezji ełckiej w ciągu 20 lat wzrosła z około 200 do około 350, którzy na różnych stanowiskach kościelnych swoją posługą duszpasterską obejmują obszar 11000 km kwadratowych i 418 tysięcy wiernych. Przy pomocy licznych tabel ilustruje zaistniałe zmiany kadrowe. Podaje, że w ciągu dwudziestu lat istnienia diecezji ełckiej na jej terenie swoją działalność prowadziło siedem zgromadzeń męskich i trzynaście żeńskich instytucji życia konsekrowanego o różnym rysie historycznym i profilu duchowym dokonując jednocześnie oceny ich aktywności na forum kościelnym i społecznym. W rozdziale tym Doktorant zwraca uwagę nie tylko na kanoniczne podstawy działalności duchowieństwa i osób zakonnych w ramach kanonicznych struktur kościelnych, lecz uwzględnia w nim również odnoszące się do nich regulacje państwowe.

Za zbędny w tym rozdziale należy uznać punkt 1.6, z tych samych powodów, co p. 1.4 w rozdziale I.

W rozdziale VI, zatytułowanym „Prawne formy specyficznej działalności duszpasterskiej i aktywności społeczno-religijnej w diecezji ełckiej” Doktorant dokonuje wyodrębnienia tych form działalności duszpasterskiej, które wyróżniają diecezję ełcką spośród innych diecezji, a mają swoje oparcie w przepisach kanonicznego prawa powszechnego i partykularnego, w szczególności synodalnego oraz w polskim prawie wyznaniowym. Za taką formę uznaje przede wszystkim duszpasterstwo skierowane na rodzinę i małżeństwo, a także duszpasterstwo grup zawodowych, chorych, głuchoniemych, nadzwyczajnych szafarzy Komunii św., niepełnosprawnych, więźniów, wiernych języka

F. L.

litewskiego, pielgrzymkowe, powołaniowe, trzeźwościowe, ruchów katolickich, stowarzyszeń i innych organizacji kościelnych i społecznych. Krytycznie ocenia funkcjonowanie mediów kościelnych. Natomiast pozytywnie odbiera prowadzoną w diecezji działalność katechetyczną i charytatywną. Wskazuje przy tym na jej fundamenty prawne i dobrą organizację w strukturach placówek oświatowych. Wyjaśnia znaczenie Diecezjalnej Rady Katechetycznej i postanowienia synodu diecezjalnego dotyczące formacji katechetów świeckich i duszpasterstwa katechetycznego. Ustala, że w roku 2011/2012 katechezę prowadziło 479 katechetów, w tym 119 prezbiterów, 30 siostr zakonnych i 340 katechetów świeckich, którzy nauczali w 94 przedszkolach, 201 szkołach podstawowych, 102 gimnazjach, 02 szkołach ponadgimnazjalnych, w tym w 30 szkołach zawodowych i 33 szkołach specjalnych. W dalszej części skupia się na ocenie różnych form katechezy dla dorosłych. Następnie przechodzi do omawiania organizacji, ruchów i stowarzyszeń kościelnych w świetle statutów pierwszego synodu diecezjalnego diecezji ełckiej oraz działalności charytatywnej, w szczególności Caritas Diecezji Ełckiej. Uzasadnia, że poszczególne formy działalności duszpasterskiej mają swoje głębokie umocowanie w konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku, konkordacie zawartym między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską z 28 lipca 1993 roku oraz w ustawie O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z 17 maja 1989 roku, ustawie Radiofonii i telewizji z 29 grudnia 1992 roku; ustawie O systemie oświaty z dnia 7 października 1991 roku; ustawie Karta Nauczyciela z 26 stycznia 1982 roku; ustawie Prawo szkolnictwie wyższym z dnia 27 września 1990 roku; ustawie Prawo o zgromadzeniach z 5 lipca 1990 roku oraz ustawie O działalności pożytku publicznego i wolontariacie z 24 kwietnia 2003 roku.

Zakończenie stanowi swego rodzaju hołd dla osób i instytucji, które najbardziej przyczyniły się do rozwoju diecezji ełckiej w jej pierwszym dwudziestoleciu.

W rozprawie trafiają się drobne błędy gramatyczne, np. w spisie treści duchowieństwo i zakony zostały napisane dużymi literami.

Reasumując rozprawa doktorska Pana mgr Adama Dytkowskiego tak pod względem formalnym, jak i merytorycznym jest opracowaniem dojrzałym i cennym pod względem naukowym. Została napisana poprawnym językiem naukowym. Wypełnia poważną lukę w historii struktur kościelnych. Daje kompleksowe spojrzenie zarówno od strony historycznej, jak i prawnej na genezę i funkcjonowanie diecezji ełckiej. Stanowi samodzielne, oryginalne i nowatorskie opracowanie tematu naukowego i tym samym spełnia wymogi stawiane rozprawie doktorskiej, przewidziane w art. 13.1. ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65, poz 595). Dlatego może być podstawą do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim. Postuluję również, aby pracę tę opublikować.

Warszawa, 24 lutego 2021 roku

.....
/prof. dr hab. Florian Lempa/